

Likwidacja Stowarzyszenia Osób Narodowości Śląskiej: dyskryminacja czy równość wobec prawa?

Anna Śledzińska-Simon

Doktor habilitowana nauk prawnych, profesor Uniwersytetu Wrocławskiego, Wydział Prawa, Administracji i Ekonomii, Uniwersytet Wrocławski;

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-4202-5260>; udział w autorstwie tekstu – 50%

Jan Zygmunt Chmielecki

Szkoła Doktorska Uniwersytetu Wrocławskiego;

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-5023-6925>; udział w autorstwie tekstu – 50%

Słowa kluczowe: tożsamość śląska, wolność stowarzyszeń, równość wobec prawa, dyskryminacja, narodowość, mniejszość kulturowa

1. Wprowadzenie: tożsamość śląska wobec prawa

Niniejszy artykuł podejmuje próbę odpowiedzi na pytanie postawione w jego tytule: czy likwidacja Stowarzyszenia Osób Narodowości Śląskiej jest przejawem dyskryminacji, czy też wyrazem poszanowania zasady równości wobec prawa. Inspiracją do podjęcia tej problematyki stał się wyrok Europejskiego Trybunału Praw Człowieka, który zakwestionował dotychczasową linię orzecniczą polskich sądów – w tym także Sądu Najwyższego – w sprawach dotyczących rejestracji stowarzyszeń odwołujących się w swoich nazwach do istnienia narodowości śląskiej¹.

Celem naszych rozważań jest ustalenie, czy odmowa rejestracji tego stowarzyszenia może zostać uznana za formę dyskryminacji, a jeśli tak – to ze względu na jakie kryterium. Punktem wyjścia dla tej analizy jest zrozumienie, kim są Ślązacy. Czy stanowią mniejszość narodową, mniejszość etniczną, społeczność posługującą się językiem regionalnym, czy też grupę, która nie mieści się w żadnej z tych kategorii? Obowiązujące przepisy prawa nie dają na to pytanie jednoznacznej odpowiedzi.

Analiza problematyki śląskich stowarzyszeń obejmuje również perspektywę równości wobec prawa. Zasada ta nakazuje jednolite i konsekwentne stosowanie norm prawnych bez względu na kategorię podmiotów, do których się odnoszą². W badanym kontekście „prawem” są przepisy Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej z 2.04.1997 r.³, ratyfikowanych umów międzynarodowych, w szczególności Konwencji o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności⁴ oraz Konwencji ramowej o ochronie mniejszości narodowych, sporządzonej w Strasburgu

¹ Wyrok ETPC z 14.03.2024 r., 26821/17, Stowarzyszenie Osób Narodowości Śląskiej (w likwidacji) przeciwko Polsce, HUDOC – dalej wyrok 26821/17, Stowarzyszenie Osób Narodowości Śląskiej.

² B. Banaszak, *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej. Komentarz*, Legalis 2012, art. 32, pkt 12.

³ Dz.U. Nr 78, poz. 483 ze zm. – dalej Konstytucja RP. Zob. art. 11, 13, art. 35 ust. 1 oraz art. 58 ust. 2 Konstytucji RP.

⁴ Konwencja o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności, sporządzona w Rzymie 4.11.1950 r., zmieniona następnie Protokołami nr 3, 5 i 8 oraz uzupełniona Protokołem nr 2 (Dz.U. z 1993 r. Nr 61, poz. 284 ze zm.) – dalej EKPC.

1.02.1995 r.⁵, a także ustaw – zwłaszcza ustawy z 7.04.1989 r. – Prawo o stowarzyszeniach⁶, ustawy z 6.01.2005 r. o mniejszościach narodowych i etnicznych oraz o języku regionalnym⁷ i ustawy z 5.11.2011 r. – Kodeks wyborczy⁸.

Praktyczne urzeczywistnienie zasady równości wobec prawa w odniesieniu do organizacji śląskich wymaga zapewnienia im równych warunków w zakresie rejestracji stowarzyszeń oraz wykonywania działalności statutowej, zgodnie z przepisami ustawy – Prawo o stowarzyszeniach. Tym samym procedury rejestracyjne powinny być stosowane w sposób jednolity wobec wszystkich podmiotów ubiegających się o wpis do rejestru bez względu na ich profil kulturowy, etniczny czy polityczny⁹.

Zasada równości wobec prawa znajduje również szczegółowe zastosowanie w kontekście procesów wyborczych, nakazując zagwarantowanie równości praw wyborczych wszystkim obywatelom¹⁰. W tym kontekście analizujemy, czy organizacje śląskie, zwłaszcza te deklarujące przynależność do narodowości śląskiej, mogą w jakikolwiek sposób zagrażać równości procesów wyborczych.

Możliwość rejestracji stowarzyszenia oraz prowadzenia działalności statutowej pod jego nazwą należy rozróżnić od aspiracji separatystycznych takich organizacji. Nie można bowiem utożsamiać rejestracji stowarzyszenia z „poczuciem pełnego władztwa osób narodowości śląskiej” na terenie Śląska, które miałyby naruszać zasadę równego traktowania wszystkich osób zamieszkających w tym regionie, w tym osób narodowości polskiej w kontekście pełnego władztwa na terenie całego kraju¹¹. Zgodnie z obowiązującą Konstytucją Narod Polski obejmuje wszystkich obywateli polskich, a zatem także osoby należące do innych narodowości i grup etnicznych niż polska. Działalność zarejestrowanych stowarzyszeń oceniana jest pod kątem zgodności z obowiązującym prawem, a sprawowany nad nimi nadzór ma na celu zapewnienie przestrzegania tych przepisów, w tym zakazu podejmowania działań zmierzających do odebrania części terytorium Rzeczypospolitej Polskiej¹².

Sprawa likwidacji Stowarzyszenia Osób Narodowości Śląskiej uwypukla szerszy problem braku ustawowych regulacji odpowiadających istotnym oczekiwaniom grup mniejszościowych. W tym kontekście można dostrzec swoisty paradoks: zasada równości wobec prawa bywa wykorzystywana jako argument przeciwko działaniom podejmowanym przez mniejszości, które – zdaniem organów władzy – mogłyby skutkować uzyskaniem nienależnych przywilejów, zwłaszcza w sferze procesów wyborczych. Taka interpretacja pomija jednak fakt, że grupy mniejszościowe w praktyce nie mają realnego wpływu na kształtowanie prawa, a ich uczestnictwo w życiu publicznym często ogranicza się do działalności w formie stowarzyszeń. Natomiast przedstawiciele większości etnicznej, np. osoby identyfikujące się jako Polacy, nie muszą w podobny sposób podkreślać odrębności swojej tożsamości ani charakteru prowadzonej działalności.

Artykuł kończy się wnioskami dotyczącymi dopuszczalności ograniczeń wolności zrzeszania się – zwłaszcza w odniesieniu do stowarzyszeń reprezentujących mniejszości. Ograniczenia te muszą być każdorazowo uzasadnione konkretną oceną ryzyka dla demokracji, przy

⁵ Dz.U. z 2002 r. Nr 22, poz. 209 – dalej konwencja ramowa.

⁶ Dz.U. z 2020 r. poz. 2261 – dalej pr. stow.

⁷ Dz.U. z 2017 r. poz. 823 ze zm. – dalej u.m.n.

⁸ Dz.U. z 2025 r. poz. 365 – dalej k.w.

⁹ Ewentualne ograniczenia w zakresie rejestracji stowarzyszenia powinny być oparte na przepisach ustawy. Por. B. Banaszak, *Konstytucja...*, art. 12, pkt 8.

¹⁰ O zasadzie równości w prawie wyborczym zob. np. B. Banaszak, *Prawo konstytucyjne*, Warszawa 2017, s. 289–296.

¹¹ Por. K. Wlaźlak, *Odrębność regionalna Śląska – problemy prawne i polityczne*, „Państwo i Prawo” 2018/3, s. 55–68.

¹² Por. art. 127 § 1 ustawy z 6.06.1997 r. – Kodeks karny (Dz.U. z 2025 r. poz. 383).

uwzględnieniu zmieniających się warunków funkcjonowania instytucji demokratycznych oraz realnej potrzeby ich ochrony przed nadużyciami lub przejęciem przez tzw. wrogów demokracji¹³.

2. Kim są Ślązacy?

Pytanie o to, kim są Ślązacy, mogłoby równie dobrze brzmieć: „Kejs sòm Ślōnzoki?”. Współcześnie to właśnie mowa śląska stanowi jeden z kluczowych wyróżników tożsamości śląskiej. W powszechnym rozumieniu Ślązakami nazywa się osoby pochodzące z Górnego Śląska¹⁴, choć historyczny Śląsk obejmował również Dolny Śląsk, Śląsk Cieszyński oraz części dzisiejszych Czech (przede wszystkim Śląsk Opawski i Zaolzie) i Niemiec. Warto przy tym zaznaczyć, że nazwa „Śląsk” nie odnosi się obecnie do żadnego konkretnego obszaru w ramach istniejącego podziału administracyjnego i tym bardziej nie pokrywa się z granicami województwa śląskiego. Poza tym osoby identyfikujące się z tożsamością śląską zamieszkują również tereny Zaolzia. Jednocześnie nie wszyscy mieszkańcy Górnego Śląska identyfikują się jako Ślązacy, a odsetek osób deklarujących tę tożsamość systematycznie maleje w kolejnych spisach powszechnych¹⁵.

Według najnowszego Narodowego Spisu Powszechnego śląską identyfikację narodowo-etniczną zadeklarowało:

- 187 372 osoby ją jako jedyną tożsamość;
- 236 588 osób jako tożsamość główną (w tej grupie zdecydowana większość równocześnie deklaruje polską identyfikację narodowo-etniczną jako drugą tożsamość);
- 359 636 osób za tożsamość uzupełniającą (w tej grupie zdecydowana większość równocześnie deklaruje polską identyfikację narodowo-etniczną jako główną tożsamość)¹⁶.

Z powyższych danych wynika, że osoby deklarujące wyłącznie śląską identyfikację narodowo-etniczną stanowią zdecydowaną mniejszość wśród wszystkich deklarujących tę tożsamość¹⁷. Niemniej jednak grupa ta pozostaje znacząca liczebnie¹⁸. Przede wszystkim grupa osób identyfikujących się jako Ślązacy jest bardziej liczebna od grupy osób identyfikujących się jako Kaszubi (razem 15 177 osób); Łemkowie (9226 osób) czy Karaimi (3383 osób)¹⁹.

¹³ Koncepcja demokracji walczącej (opancerzonej), sformułowana przez Karla Loewensteina, zakłada konieczność zdolności demokratycznego państwa do obrony przed zagrożeniami wewnętrznymi i zewnętrznymi [K. Loewenstein, *Militant Democracy and Fundamental Rights. I.*, „The American Political Science Review”, 1937/3(31)]. W przeciwieństwie do demokracji „nie-walczącej”, jest nastawiona na przetrwanie i eliminację sił ją podważających [J. Rak, R. Bäcker, *Trajektorie trwania opancerzonych demokracji*, „Studia nad Autorytaryzmem i Totalitaryzmem” 2019/3(41), s. 64–65]. Ujęcie C. Schmitta, który nie posługiwał się tym terminem wprost, podkreśla jej odejście od formalizmu i dyskusyjności na rzecz zdolności do działania w obronie bytu politycznego (C. Schmitt, *Duchowa i historyczna sytuacja współczesnego parlamentaryzmu* [w:] *Teologia polityczna i inne pisma*, tłum. M.A. Cichocki, Warszawa 2012, s. 180, 199).

¹⁴ W języku polskim określenie „Ślązak” może odnosić się do każdego mieszkańca geograficznego regionu Śląska, który obejmuje Górny Śląsk, Dolny Śląsk oraz Śląsk Cieszyński.

¹⁵ J. Kijonka, *Tożsamość współczesnych Górnolślązaków. Studium Socjologiczne*, Katowice 2016.

¹⁶ Narodowy Spis Powszechny 2021, Tablice z ostatecznymi danymi w zakresie przynależności narodowo-etnicznej, języka używanego w domu oraz przynależności do wyznania religijnego, https://stat.gov.pl/files/gfx/portalinformacyjny/pl/defaultaktualnosci/6536/10/1/1/wyniki_ostateczne_nsp2021_nar_jezyk_wyznanie_29_09_202_2.xlsx (dostęp: 5.02.2025 r.).

¹⁷ Na podstawie tych danych nie można jednak precyzyjnie określić, ilu Ślązaków-autochtonów zadeklarowało wyłącznie polską lub inną identyfikację narodowo-etniczną.

¹⁸ Tego rodzaju badania niekoniecznie muszą też oddawać rzeczywistość. Różni Ślązacy różnorodnie rozumieją swoją „ślaskość” i różne są motywy stojące za ich formalnym zadeklarowaniem „narodowości śląskiej”. Por. J. Kijonka, *Tożsamość...*, s. 166–236.

¹⁹ Narodowy Spis Powszechny 2021, Tablice z ostatecznymi danymi w zakresie przynależności narodowo-etnicznej, języka używanego w domu oraz przynależności do wyznania religijnego, https://stat.gov.pl/files/gfx/portalinformacyjny/pl/defaultaktualnosci/6536/10/1/1/wyniki_ostateczne_nsp2021_nar_jezyk_wyznanie_29_09_202_2.xlsx (dostęp: 24.09.2025 r.).

Zgodnie z ustawą z 4.03.2010 r. o narodowym spisie powszechnym ludności i mieszkań w 2011 r. pojęcie „narodowość” oznacza przynależność narodową lub etniczną, rozumianą jako deklaratywna i oparta na subiektywnym odczuciu, będąca indywidualną cechą każdego człowieka, wyrażającą jego emocjonalny, kulturowy lub genealogiczny związek z określonym narodem bądź wspólnotą etniczną²⁰. W świetle tej definicji dopuszczalne jest deklarowanie dowolnej narodowości, w tym również narodowości śląskiej²¹. Narodowość śląska nie została jednak uwzględniona w wykazie narodowości zamieszczonym w formularzach przygotowanych przez Główny Urząd Statystyczny, opracowanych na podstawie ww. ustawy. Formularze te przewidywały jedynie możliwość wskazania „innej narodowości”, pozostawiając respondentom swobodę w zakresie samookreślenia. Również późniejsza ustawa o narodowym spisie ludności i mieszkań w 2021 r. dopuszcza, że osoby objęte spisem mogą swobodnie określić swoją przynależność narodową lub etniczną, także spoza wykazu mniejszości narodowych i etnicznych, zawartym w ustawie o mniejszościach narodowych i etnicznych oraz o języku regionalnym²². Co więcej, ustawa dotycząca spisu z 2021 r. umożliwiała jednocześnie wyrażenie przynależności do dwóch różnych grup narodowych lub etnicznych.

Obecnie niemal całe terytorium Śląska znajduje się w granicach Rzeczypospolitej Polskiej²³. Natomiast na przestrzeni wieków Śląsk był pod panowaniem różnych bytów politycznych, w tym Polski, względnie niezależnych księstw śląskich rządzonych przez Piastów, królestwa Czech, Habsburgów, Prus i Niemiec²⁴.

W średniowieczu Śląsk rozwijał się głównie dzięki kolonizacji niemieckiej. Zamożni mieszczaństwo i rycerze byli w większości Niemcami lub zniemczonymi Słowianami, natomiast reszta ludności miała przeważnie słowiańskie pochodzenie²⁵. W wyniku wojen śląskich (1740–1763) Imperium Habsburgów utraciło kontrolę nad większością Śląska²⁶ na rzecz Prus. Część, która pozostała pod jego panowaniem, wykształciła jednak odrębną tożsamość kulturową²⁷. Na tzw. Śląsku Austriackim, obok Polaków i Niemców, aktywni byli również Czesi. Można więc stwierdzić, że historycznie Śląsk był regionem zamieszkałym głównie przez trzy narody: Polaków, Czechów i Niemców.

Podbój większości Śląska przez Prusy w XVIII w. wiązał się z narzuceniem języka niemieckiego jego mieszkańcom, przede wszystkim poprzez obowiązkowe szkolnictwo oraz wprowadzenie niemieckiego jako języka urzędowego²⁸. Również w XIX w. Prusy prowadziły intensywną germanizację ludności słowiańskiej. Polacy na Śląsku stawiali temu opór, wydając czasopisma w języku polskim, co często spotykało się z represjami²⁹. Obrońcą języ-

²⁰ Art. 2 pkt 6 ustawy z 4.03.2010 r. o narodowym spisie powszechnym ludności i mieszkań w 2011 r. (Dz.U. Nr 47, poz. 277).

²¹ Utożsamianie się z wybraną narodowością nie jest sprzeczne z przepisami ustawy o mniejszościach narodowych i etnicznych, ponieważ nie skutkuje automatycznym rozszerzeniem katalogu mniejszości objętych ochroną ustawową.

²² Ustawa z 9.08.2019 r. o narodowym spisie powszechnym ludności i mieszkań w 2021 r. (Dz.U. z 2021 r. poz. 1143 ze zm.). Z ustawy tej zniknęła jednak definicja legalna „narodowości”. Zob. Lista pytań w NSP 2021, <https://spis.gov.pl/lista-pytan-w-nsp-2021> (dostęp: 25.09.2025 r.). Respondent mógł: 1) zadeklarować narodowość, a następnie 2) zadeklarować przynależność do innego narodu lub wspólnoty etnicznej. Twórcy spisu postanowili, że przez narodowość należy rozumieć przynależność narodową lub etniczną.

²³ Znaczna część Śląska Cieszyńskiego i Śląsk Opawski są częścią Republiki Czeskiej. Mała część Dolnego Śląska znajduje się w Niemczech.

²⁴ W sprawie przynależności Śląska do różnych organizmów politycznych zob.: Silesia (hasło) w: *Britannica*, <https://www.britannica.com/place/Silesia> (dostęp: 24.09.2025 r.).

²⁵ M. Czapliński i in., *Historia Śląska*, Wrocław 2002, s. 72–73.

²⁶ *De iure* wchodził on w skład Korony Czeskiej.

²⁷ Przede wszystkim księstwo cieszyńskie, znaczna część księstwa opawskiego oraz karniowskiego. Zob. M. Lis, *Wstęp* [w:] *Górny Śląsk i Ślązacy w latach 1740–1950 – w oczach Polaków i Niemców. Wybór tekstów*, oprac. M. Lis, A. Trzcielińska-Polus, Opole 2020, s. 9.

²⁸ Znajomość niemieckiego była często warunkiem zawarcia małżeństwa. M. Lis, *Wstęp*..., s. 9.

²⁹ M. Lis, *Wstęp*..., s. 17

ka polskiego był m.in. biskup pomocniczy wrocławski Bernhard Bogedain, dzięki któremu osoby posługujące się śląskim dialektem mogły utrzymywać kontakt z literacką polszczyzną³⁰.

Zmianę przyniósł podział Śląska po I wojnie światowej pomiędzy Polskę, Niemcy i Czechosłowację. Część regionu, która przypadła Polsce, uzyskała szeroką autonomię w ramach II Rzeczypospolitej, obejmującą m.in. sprawy administracyjne, skarbowe, sądownictwo i przemysł³¹. Równocześnie pojawiały się postulaty nadania autonomii Śląskowi również w granicach Rzeszy³², a nawet całkowitego uniezależnienia regionu – jednak żadne z tych dążeń nie zostały zrealizowane³³. Warto w tym kontekście wspomnieć o Śląskiej Partii Ludowej (założonej w 1908 r.), mającej charakter separatystyczny³⁴, a także o Związku Górnolęzaków, który wydawał dwujęzyczny (polsko-niemiecki) periodyk „Der Bund – Związek” i opowiadał się za utworzeniem niezależnego państwa śląskiego³⁵. Natomiast sytuacja mniejszości polskiej w Rzeszy Niemieckiej w tym samym czasie była znacznie trudniejsza ze względu na liczne ograniczenia w zakresie działalności kulturalnej, edukacyjnej i społecznej³⁶. Pozorny legalizm w przestrzeganiu praw mniejszości często służył do celowego nadużywania prawa na niekorzyść Polaków, również na Śląsku Opolskim, zamieszkałym przez liczną społeczność polskich Ślązaków. W tym okresie wyraźny staje się podział na ludność śląską identyfikującą się z narodowością niemiecką oraz tych, którzy deklarowali przynależność do narodu polskiego.

Umowny podział na „polskich Ślązaków” i „śląskich Niemców” pogłębił się podczas II wojny światowej. Okres ten wiązał się na Śląsku z radykalnym prześladowaniem polskości. Pomimo brutalnych represji, inwigilacji i przesiedleń na Śląsku działał aktywny polski ruch oporu³⁷. Część Ślązaków – zwłaszcza osoby narodowo obojętne lub identyfikujące się jako Niemcy – opowiedziało się po stronie III Rzeszy³⁸. Większość aktywnych nazistów opuściła Śląsk przed wkroczeniem armii sowieckiej w 1945 r. W kolejnych latach, w wyniku polsko-niemieckiej polityki migracyjnej prowadzonej głównie w latach 1945–1950, Śląsk opuścili setki tysięcy osób, w tym nie tylko Niemców³⁹.

Postawa władz komunistycznej Polski wobec Ślązaków w latach powojennych była zróżnicowana – od zdecydowanej nieufności i prześladowań w pierwszych latach po wojnie, po próby aktywnej integracji, zwłaszcza od lat 50. XX w. Postawy te ulegały zmianom w czasie. Niekiedy próbowano uznawać za Polaków nawet osoby niemal całkowicie zgermanizowane, a wręcz identyfikowane jako Niemcy. Żywa była idea „odzyskiwania” historycznie niedawno zgermanizowanych Ślązaków dla polskości. Z drugiej strony komunistyczny aparat represji

³⁰ M. Lis, *Wstęp...*, s. 15.

³¹ M. Czapliński i in., *Historia...*, s. 397.

³² Idee autonomii propagowało czasopismo „Der Bund. Mitteilungen des «Bundes der Oberschlesier»” („Związek. Wiadomości «Związku Górnolęzaków»”), ukazujące się w języku polskim i niemieckim. Pismo to wydawane było w latach 1920–1921, a jego numery można znaleźć na stronie internetowej: <https://sbc.org.pl/dlibra/publication/224252> (dostęp 5.02.2025 r.).

³³ G. Hitz, *Carl Ulitzka (1873–1953) oder Oberschlesien zwischen den Weltkriegen*, Düsseldorf 2002, s. 182.

³⁴ J. Kijonka, *Tożsamość...*, s. 87.

³⁵ J. Kijonka, *Tożsamość...*, s. 87–88.

³⁶ Zob. K. Jonca, *Polityka narodowościowa Trzeciej Rzeszy na Śląsku Opolskim (1933–1940). Studium polityczno-prawne*, Katowice 1970, s. 231.

³⁷ M. Czapliński i in., *Historia...*, s. 410–411.

³⁸ M. Czapliński i in., *Historia...*, s. 406–407. Zob. też E. Waszkiewicz, *Doktryna hitlerowska wśród mniejszości niemieckiej w województwie śląskim w latach 1918–1939*, Wrocław 2001.

³⁹ Według Johanna Rogalla, w latach 1950–1993 z Górnego Śląska miało wyemigrować około 581 449 osób. Szacunki polskie były zazwyczaj bardziej ostrożne. Niezwykle istotne jest jednak to, że główną przyczyną emigracji do RFN nie była przynależność narodowa do mniejszości niemieckiej, lecz przede wszystkim dążenie do lepszego życia oraz niechęć wobec systemu komunistycznego. Por. M.W. Wanatowicz, *Od indyferentnej ludności do śląskiej narodowości? Postawy narodowe ludności autochtonicznej Górnego Śląska w latach 1945–2003 w świadomości społecznej*, Katowice 2004, s. 104–107.

organizował niehumanitarne obozy pracy dla niektórych Ślązaków, spośród których wielu było niewinnie oskarżonych o kolaborację z Niemcami⁴⁰.

3. Organizacje śląskie w Rzeczypospolitej Polskiej po 1989 r.

Polityczne przemiany w Polsce w 1989 r. przyczyniły się do ożywienia śląskiego regionalizmu oraz wzrostu aktywności organizacji takich jak Związek Górnośląski i Ruch Autonomii Śląska⁴¹. Niektóre z nich można określić jako „pro-polskie”, inne miały wyraźnie separatystyczny charakter, inne to organizacje Niemców związanych ze Śląskiem. Przedstawiciele śląskich środowisk prezentowali zróżnicowane programy – od dążenia do gospodarczego i kulturowego odrodzenia w ramach Rzeczypospolitej, przez postulaty autonomii na wzór tej sprzed II wojny światowej, aż po postawy prowokacyjnej wrogości wobec polskości oraz manifestowanie własnej odrębności (a niekiedy wręcz obcości)⁴². Niniejszy przegląd ma z natury rzeczy opis skrótowy, a pełne przedstawienie historii organizacji tworzonych przez Ślązaków wymagałoby odrębnej monografii.

Związek Górnośląski powstał w 1989 r. jako zarejestrowane stowarzyszenie w Rzeczypospolitej Polskiej⁴³. Od początku miał charakter otwarty, był związany z Kościołem katolickim i wyraźnie sprzeciwiał się nacjonalizmowi⁴⁴. Sama nazwa – „Związek Górnośląski”, a nie „Górnoślązaków” – miała podkreślać jego inkluzywny charakter, otwierając organizację na osoby różnego pochodzenia, integrować je oraz zachęcać do przyjęcia śląskiej tożsamości⁴⁵. Zdaniem Justyny Kijonki organizacja ta odegrała szczególnie istotną rolę w latach 90. XX w., a w kontekście całokształtu swojej działalności osiągnęła bardzo wiele na polu pracy organizacyjnej na rzecz śląskości⁴⁶.

Chyba najbardziej znaną obecnie śląską organizacją polityczną jest powstały w 1990 r. Ruch Autonomii Śląska⁴⁷, który początkowo działał pod nazwą „Śląski Ruch Autonomiczny”⁴⁸. Już od początku istnienia uczestniczył w wyborach do polskiego Sejmu i Senatu. Ruch Autonomii Śląska pierwotnie dążył (bezsukcesyjnie) do przywrócenia autonomii wzorowanej na tej, którą posiadało przedwojenne województwo śląskie⁴⁹. W latach 90. XX w. organizacja miała wyraźnie konfrontacyjny charakter, a jej lider, Jerzy Gorzelik, znany był z kontrowersyjnych wypowiedzi, w których negował swoją przynależność do polskości i wyrażał się krytycznie o państwie polskim. Współczesny Ruch Autonomii Śląska odszedł jednak od dawnych, konfrontacyjnych form działania, koncentrując się raczej na działalności kulturalnej, edukacyjnej i promowaniu śląskiej tożsamości oraz politycznej współpracy na poziomie regionalnym⁵⁰.

⁴⁰ Zob. np. M.W. Wanatowicz, *Od indyferentnej...*, s. 38–41, 43–44, 49, 94.

⁴¹ C. Trosiak, *Górny Śląsk między regionalizmem, autonomią, separatyzmem*, Poznań 2016.

⁴² J. Kijonka, *Tożsamość...*, s. 107 i n. Radykalnym (i marginalnym) przykładem organizacji skrajnej jest Związek Ludności Narodowości Śląskiej (ZLNŚ), który wzywał do uznania niepodległości Abchazji i Osetii.

⁴³ Strona internetowa Związku Górnośląskiego, <http://związekgornoslaski.pl> (dostęp: 14.07.2025 r.).

⁴⁴ A. Leszczyna, *Dwadzieścia lat historii Związku Górnośląskiego (1989–2009)* [w:] A. Czajkowski i in., *Związek Górnośląski 1989–2009*, Katowice 2009, s. 51–52.

⁴⁵ A. Klasik, *Budowanie fundamentów* [w:] A. Czajkowski i in., *Związek Górnośląski 1989–2009*, Katowice 2009, s. 16.

⁴⁶ J. Kijonka, *Tożsamość...*, s. 105–106.

⁴⁷ Strona internetowa Ruchu Autonomii Śląska, <https://autonomia.pl> (dostęp: 14.07.2025 r.).

⁴⁸ J. Kijonka, *Tożsamość...*, s. 106.

⁴⁹ J. Kijonka, *Tożsamość...*, s. 106.

⁵⁰ J. Gorzelik, *Upper Silesia and Upper Silesians – An Introduction to an Unknown Region and Identity of Poland*, „Kisebbségvédelem. Minority Protection” 2024/8, s. 101–123, <https://portal.kre.hu/images/kiadvanyok/folyoirat/kisebbsseg/2024/viii/gorzelik.pdf> (dostęp: 24.09.2025 r.).

Aktywne są również niemieckie organizacje (tzw. ziomkostwa), zrzeszające przesiedlonych Niemców ze Śląska. Należą do nich m.in. Ziomkostwo Górnoślązaków (niem. *Landsmannschaft der Oberschlesier e.V.*)⁵¹ oraz Ziomkostwo Ślązaków – Dolno- i Górnoślązaków (niem. *Landsmannschaft Schlesien – Nieder- und Oberschlesien e.V.*)⁵². Historia śląskich ziomkostw działających w Niemczech sięga 1946 r. i wiąże się z przyłączeniem tzw. Ziem Odzyskanych do Polski, co skutkowało wysiedleniem znacznej części ludności autochtonicznej, wśród której dominowali Niemcy ze Śląska⁵³.

Żadna z działających w Polsce organizacji zrzeszających Ślązaków nie używała w swojej nazwie określenia „naród śląski”. Większość z nich odwołuje się do tożsamości regionalnej lub historycznej przynależności do Śląska. Organizacje, które próbowały zarejestrować stowarzyszenia odnoszące się do narodowości śląskiej, spotkały się z odmową sądów, w tym także Sądu Najwyższego. Przykładem jest Związek Ludności Narodowości Śląskiej, który bezskutecznie starał się o rejestrację. Na jego podstawie utworzono Stowarzyszenie Osób Narodowości Śląskiej, którego statut stanowił, że „stowarzyszenie nie będzie rejestrowało komitetu wyborczego w wyborach parlamentarnych”⁵⁴. Ten zapis miał rozwiązać wątpliwości dotyczące ewentualnego ubiegania się przez stowarzyszenie o przywileje zastrzeżone dla mniejszości narodowych⁵⁵, które były głównym powodem odmowy rejestracji Związku Ludności Narodowości Śląskiej. Ponadto statut Stowarzyszenia Osób Narodowości Śląskiej nie zawierał pojęć „naród śląski” ani „śląska mniejszość narodowa”, lecz jedynie określenie „narodowość śląska”.

Działalność tych ruchów wzbudziła niepokój niektórych środowisk konserwatywno-narodowych, które domagały się reakcji ze strony rządu⁵⁶. W odpowiedzi na jedną z interpelacji Ministerstwo Spraw Wewnętrznych i Administracji zasugerowało, że aby uniknąć nieporozumień terminologicznych, w odniesieniu do Ślązaków, Mazowszan, Wielkopolan, Górali, Kaszubów oraz innych grup zamieszkujących Polskę bardziej właściwe byłoby stosowanie terminów „grupa etnograficzna” lub „grupa regionalna”⁵⁷.

Poniższa analiza przedstawia podejście polskich sądów oraz Europejskiego Trybunału Praw Człowieka do kwestii odmowy rejestracji Związku Ludności Narodowości Śląskiej oraz likwidacji Stowarzyszenia Osób Narodowości Śląskiej⁵⁸.

⁵¹ Strona internetowa Ziomkostwa Górnoślązaków, <https://oberschlesien.de> (dostęp: 14.07.2025 r.).

⁵² Strona internetowa Ziomkostwa Ślązaków, <https://www.landsmannschaft-schlesien.de> (dostęp: 14.07.2025 r.).

⁵³ J. Bahlcke, *Śląsk i Ślązacy*, tłum. M. Misiorny, Z. Rybicka, Warszawa 2001, s. 201.

⁵⁴ § 5 Statutu Stowarzyszenia Osób Narodowości Śląskiej wraz ze zmianami przyjętymi przez Walne Zgromadzenie Członków w dniu 25.10.2014 r. w Rudzie Śląskiej, ul. Goduli 36 – wersja jednolita, <https://slonzoki.org/przykladowa-strona-2/sons-statut/> (dostęp: 24.09.2025 r.).

⁵⁵ Choć z prawnego punktu widzenia jest to deklaracja niewiążąca, redaktor oficjalnej strony internetowej stowarzyszenia podkreśla, że „[...] Komitet założycielski stoi na stanowisku, że marka SONŚ nie powinna być wykorzystywana do żadnych wyborów, także tych samorządowych” [źródło: SONŚ – pytania i odpowiedzi (FAQ), <https://slonzoki.org/przykladowa-strona-2/statut/>, dostęp: 14.07.2025 r.]. Jednocześnie warto zauważyć, że połowa założycieli stowarzyszenia to członkowie politycznego Ruchu Autonomii Śląska.

⁵⁶ Por. Interpelacja nr 21722 do prezesa Rady Ministrów w sprawie mniejszości narodowych na Śląsku, <https://orka2.sejm.gov.pl/IZ6.nsf/main/14C33504> (dostęp: 14.07.2025 r.); Interpelacja nr 8273 do prezesa Rady Ministrów w sprawie ruchów kreujących w Rzeczypospolitej Polskiej pojęcia nowych narodowości, <https://orka2.sejm.gov.pl/INT7.nsf/main/4DD9241B> (dostęp: 14.07.2025 r.).

⁵⁷ Sejm Rzeczypospolitej Polskiej, odpowiedź sekretarza stanu w Ministerstwie Kultury i Dziedzictwa Narodowego na interpelację nr 22375 w sprawie odrębności etnicznej mieszkańców Śląska, <https://orka2.sejm.gov.pl/IZ6.nsf/main/23CA0E40> (dostęp: 14.07.2025 r.). Por. odpowiedź podsekretarza stanu w Ministerstwie Sprawiedliwości – z upoważnienia ministra – na interpelację nr 931, <https://orka2.sejm.gov.pl/INT7.nsf/main/5794B8D1> (dostęp: 14.07.2025 r.).

⁵⁸ Odmowa rejestracji Związku stanowiła tło sprawy *Gorzelik i inni przeciwko Polsce* rozstrzygniętej wyrokiem ETPC (Wielka Izba) z 17.02.2004 r. (po odwołaniu skarżących od wyroku Izby z 20.12.2001 r.), 44158/98, HUDOC – dalej wyrok 44158/98, *Gorzelik i inni*. Natomiast likwidacja Stowarzyszenia Osób Narodowości Śląskiej była przedmiotem wyroku 26821/17, *Stowarzyszenie Osób Narodowości Śląskiej*.

4. Narodowość śląska w orzecznictwie polskich sądów

Orzecznictwo polskich sądów dotyczące rejestracji stowarzyszeń odwołujących się w nazwie do określenia „narodowość śląska” ujawnia dwa odmienne podejścia do kwestii tożsamości śląskiej. Sąd Najwyższy od lat 90. XX w. konsekwentnie odrzucał możliwość rejestracji stowarzyszeń, które w sposób wyraźny lub dorozumiany uznawały istnienie narodu lub narodowości śląskiej. W ocenie Sądu Najwyższego „[w]olność wyboru narodowości może być realizowana tylko w odniesieniu do narodów obiektywnie istniejących, jako ukształtowanych w procesie historycznym”⁵⁹. Stanowisko to zakłada, że narodowość jest nierozdzielnie związana z istnieniem narodu, co prowadziło do prostego wniosku, że narodowość śląska nie istnieje, ponieważ nie istnieje naród śląski⁶⁰. Co istotne, podejście Sądu Najwyższego pozostało niezmiennie mimo zmian w przepisach prawa – w tym wprowadzenia ustawowej definicji mniejszości narodowej, szczegółowych regulacji prawa wyborczego przyznających przywilej zwolnienia z progu wyborczego komitetom mniejszości narodowych, a także zmian w samych statutach stowarzyszeń ubiegających się o rejestrację.

Z drugiej strony niektóre sądy niższych instancji uznawały, że w postępowaniu rejestracyjnym nie można rozstrzygać kwestii istnienia narodu śląskiego, ponieważ obywatele mają zagwarantowaną swobodę wyboru narodowości⁶¹. Sądy niższych instancji wyrażały jednocześnie przekonanie, że organ rejestrujący nie jest uprawniony do oceny zasadności utworzenia stowarzyszenia⁶² oraz tego, czy założyciele stowarzyszenia i przyszli członkowie „zasługują” na rejestrację⁶³. Stanowisko to podkreśla, że ani Konstytucja RP, ani żadna inna ustawa nie zabrania zrzeszania się jednostek wokół celu, który w powszechnej opinii czy świadomości nie istnieje. Stąd też, istnienie bądź nieistnienie „narodowości śląskiej” nie ma i nie może mieć znaczenia przy rozpoznawaniu wniosku o wpis do Krajowego Rejestru Sądowego. Podejście to opiera się na szerokiej interpretacji konstytucyjnych gwarancji wolności stowarzyszeń, a wąskiej, literalnej interpretacji przesłanek odmowy rejestracji, kierując się bezpośrednio brzmieniem przepisów ustawy – Prawo o stowarzyszeniach.

4.1. Sprawa Związku Ludności Narodowości Śląskiej

W pierwszej ze spraw dotyczącej Związku Ludności Narodowości Śląskiej Sąd Najwyższy oddalił kasację od wyroku odmawiającego rejestracji z powodu używania w statucie określeń odnoszących się do narodu śląskiego i śląskiej mniejszości narodowej. Podkreślił przy tym, że subiektywny wybór przynależności narodowej musi być powiązany z obiektywnymi kryteriami tożsamości narodowej, co oznacza konieczność społecznej akceptacji istnienia danej grupy narodowej. Sąd uznał, że sama deklaracja narodowości nie prowadzi automatycznie do

⁵⁹ Postanowienie SN z 18.03.1998 r., I PKN 4/98, OSNP 1999/5, poz. 170.

⁶⁰ Postanowienie z 18.03.1998 r., I PKN 4/98 oraz wyrok SN z 14.02.2007 r., III SK 20/06, OSNP 2008/3–4, poz. 54.

⁶¹ Należy przy tym podkreślić, że właściwe przedmiotowo sądy niższych instancji miały swoje siedziby w miastach historycznie związanych z obecnością społeczności śląskiej, takich jak Katowice czy Opole. Zob. np. postanowienie SO w Opolu z 7.09.2012 r., VI Ga 118/12, LEX nr 1890209.

⁶² Por. postanowienie SN z 23.02.1990 r., I PR 446/89, OSNC 1991/7, poz. 96. Sąd Najwyższy w uzasadnieniu wskazał, że sąd rejestrowy nie ocenia celowości powołania danego stowarzyszenia. Podkreślił również, że „z reguły każde stowarzyszenie powinno zostać zarejestrowane, jeśli nawet jego najbardziej specyficzne czy wręcz fantastyczne cele są zgodne z przepisami prawa”.

⁶³ Zob. postanowienie SO w Opolu z 7.09.2012 r., VI Ga 118/12.

powstania nowego narodu ani mniejszości narodowej. Przynależność narodowa musi bowiem odnosić się do historycznie ukształtowanej i społecznie uznanej grupy⁶⁴.

W ocenie Sądu Najwyższego w powszechnej świadomości społecznej Ślązacy są postrzegani jako grupa etniczna, a nie jako odrębna mniejszość narodowa. Z tego względu zarejestrowanie stowarzyszenia, które w statucie określa się jako organizacja śląskiej mniejszości narodowej, stanowiłoby – zdaniem Sądu – naruszenie prawa. Prowadziłoby bowiem do sytuacji, w której grupa nieuznana za mniejszość narodową uzyskaby dostęp do uprawnień przysługujących mniejszościom narodowym, w szczególności wynikających z przepisów prawa wyborczego⁶⁵.

Odrębnym rodzajem naruszenia prawa, na który wskazał Sąd, było uzależnienie członkostwa w stowarzyszeniu od złożenia oświadczenia o przynależności do narodowości śląskiej, co – w ocenie Sądu – oznaczałoby składanie oświadczenia niezgodnego z prawdą. Najpoważniejszym argumentem był jednak zarzut, że rejestracja Związku mogłaby umożliwić jego członkom uzyskanie mandatów poselskich na zasadach uprzywilejowanych, co oznaczałoby, że pozostali kandydaci musieliby pokonać wyższy próg wyborczy. Na koniec Sąd wskazał również, że cele stowarzyszenia mogą być realizowane bez spornych zapisów statutu i bez odwoływania się do obecnej nazwy. Ostatecznie Sąd Najwyższy uznał odmowę rejestracji za proporcjonalne ograniczenie wolności stowarzyszania się, uzasadnione koniecznością ochrony porządku publicznego⁶⁶.

4.2. Sprawa Związku Ludności Narodowości Śląskiej – Stowarzyszenia Osób Deklarujących Przynależność do Narodowości Śląskiej

Kolejne orzeczenie Sądu Najwyższego zapadło w 2007 r. w innym stanie prawnym, tj. po wejściu w życie ustawy o mniejszościach narodowych i etnicznych oraz o języku regionalnym, która wprowadziła definicje tych pojęć oraz ustawową listę mniejszości⁶⁷. Jest to istotna różnica w okolicznościach analizowanych spraw, ponieważ przed 2005 r., gdy nie obowiązywała ustawowa definicja mniejszości narodowej, komitet wyborczy powołujący się na bycie mniejszością narodową musiał w praktyce przedstawić dokumentację potwierdzającą ten status, np. statut legalnie zarejestrowanego stowarzyszenia danej mniejszości⁶⁸. Obecnie sama rejestracja stowarzyszenia reprezentującego grupę identyfikującą się jako „mniejszość narodowa” nie jest wystarczająca, by została ona uznana za mniejszość narodową w świetle powyższej ustawy⁶⁹.

⁶⁴ Postanowienie SN z 18.03.1998 r., I PKN 4/98.

⁶⁵ Obowiązującej wówczas ustawy z 28.05.1993 r. – Ordynacja wyborcza do Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej (Dz.U. Nr 45, poz. 205 ze zm.).

⁶⁶ Postanowienie SN z 18.03.1998 r., I PKN 4/98.

⁶⁷ Zgodnie z art. 2 u.m.n.: „1. Mniejszością narodową, w rozumieniu ustawy, jest grupa obywateli polskich, która spełnia łącznie następujące warunki: 1) jest mniej liczebna od pozostałej części ludności Rzeczypospolitej Polskiej; 2) w sposób istotny odróżnia się od pozostałych obywateli językiem, kulturą lub tradycją; 3) dąży do zachowania swojego języka, kultury lub tradycji; 4) ma świadomość własnej historycznej wspólnoty narodowej i jest ukierunkowana na jej wyrażanie i ochronę; 5) jej przodkowie zamieszkivali obecne terytorium Rzeczypospolitej Polskiej od co najmniej 100 lat; 6) utożsamia się z narodem zorganizowanym we własnym państwie. 2. Za mniejszości narodowej uznaje się następujące mniejszości: 1) białoruską; 2) czeską; 3) litewską; 4) niemiecką; 5) ormiańską; 6) rosyjską; 7) słowacką; 8) ukraińską; 9) żydowską”.

⁶⁸ Por. uchwała TK z 30.04.1997 r., W 1/97, OTK 1997/2, poz. 26. Por. też M. Safjan, *Pozycja mniejszości w Polsce w świetle orzecznictwa Trybunału Konstytucyjnego*, s. 2, https://trybunal.gov.pl/fileadmin/content/dokumenty/wystapienia/1998_2006/20031003.pdf (dostęp: 10.08.2025 r.).

⁶⁹ Por. A. Kupczyk, *Status prawny mniejszości narodowych i etnicznych na ziemiach polskich w latach 1918–2018*, Wrocław 2020, niepubl., s. 379–380.

Na tej podstawie SN oddalił kasację, uznając za niedopuszczalną rejestrację stowarzyszenia pod nazwą „Związek Ludności Narodowości Śląskiej – Stowarzyszenie Osób Deklarujących Przynależność do Narodowości Śląskiej”. W uzasadnieniu postanowienia SN powołał się na konwencję ramową, ratyfikowaną przez Polskę w 2002 r. Zgodnie z art. 3 konwencji ramowej: „1. Każda osoba należąca do mniejszości narodowej ma prawo do swobodnej decyzji o traktowaniu jej jako osoby należącej bądź też nienależącej do takiej mniejszości, a wybór taki lub korzystanie ze związanych z tym wyborem praw nie pociągnie za sobą jakichkolwiek niekorzystnych skutków. 2. Osoby należące do mniejszości narodowych mogą korzystać z praw i wolności wynikających z zasad zawartych w niniejszej konwencji ramowej indywidualnie, jak też wspólnie z innymi”. Jednocześnie, wobec braku legalnej definicji „mniejszości narodowej” w konwencji ramowej, jej interpretacja została pozostawiona państwom-stronom. Sąd Najwyższy, odwołując się do tej konstrukcji, podkreślił, że wolność wyboru narodowości – w rozumieniu przepisów konwencji ramowej – może być realizowana wyłącznie w odniesieniu do narodów obiektywnie istniejących, tj. ukształtowanych w wyniku procesów historycznych. Stanowisko SN spójne jest w tym miejscu z przepisami ustawy o mniejszościach.

Należy jednak zauważyć, że w świetle obowiązujących przepisów zarzut dotyczący potencjalnego nadużycia prawa wyborczego nie stanowił wystarczającej podstawy do odmowy rejestracji stowarzyszenia. W analizowanej sprawie decyzja o odmowie została oparta wyłącznie na założeniu, że rejestracja stowarzyszenia oznaczałaby formalne uznanie deklaracji przynależności do narodu, który – zgodnie ze stanowiskiem SN – nie istnieje. Powołanie się na wyrok Wielkiej Izby ETPC 44158/98, Gorzelik i inni, miało jedynie na celu potwierdzenie oceny przedstawionej przez Sąd Najwyższy. Poważne potraktowanie judykatu strasburskiego wymagało od SN przeprowadzenia rzetelnej analizy, czy w danym przypadku istniała „nagła potrzeba społeczna” uzasadniająca ingerencję władz w konstytucyjnie chronioną wolność zrzeszania się, czego jednak SN zaniechał.

4.3. Sprawa Stowarzyszenia Osób Narodowości Śląskiej

Kluczowe znaczenie dla sprawy rejestracji stowarzyszeń osób deklarujących narodowość śląską miał wyrok SN z 5.12.2013 r., III SK 10/13⁷⁰, który uchylił zaskarżone postanowienie o rejestracji Stowarzyszenia Osób Narodowości Śląskiej i przekazał sprawę sądowi okręgowemu do ponownego rozpoznania. W wyroku tym Sąd Najwyższy wskazał, że po pierwsze, nazwa stowarzyszenia nie może wprowadzać w błąd co do jego charakteru, celu lub statusu prawnego. Po drugie, podkreślił, że uznanie danej grupy za mniejszość narodową (lub naród) nie może opierać się wyłącznie na samoidentyfikacji jej członków, lecz wymaga także ugruntowanego odczucia społecznego oraz akceptacji w ramach obowiązującego porządku prawnego. Po trzecie, SN zaznaczył, że rejestracja stowarzyszeń nie może naruszać konstytucyjnej zasady jednolitości (unitarności) państwa. Wreszcie, po czwarte, argumentował, że przyznanie szczególnych uprawnień wyborczych osobom identyfikującym się z tożsamością śląską mogłoby naruszać zasadę równości wobec prawa, zwłaszcza poprzez umożliwienie uzyskania uprzywilejowanej pozycji politycznej na poziomie regionalnym⁷¹.

⁷⁰ OSNP 2015/I, poz. 17.

⁷¹ Aprobatywnie wobec tego argumentu: K. Wlaźlak, *Odrębność...*, s. 60.

Pierwsze z tych stwierdzeń należy uznać za niemające podstaw w obowiązującym prawie i dlatego warto przywołać je *in extenso*: „Zdaniem Sądu Najwyższego nazwa stowarzyszenia pozostawiona jest jego założycielom (art. 2 ust. 2, art. 9 oraz 10 ust. 1 pkt 1 ustawy Prawo o stowarzyszeniach), jednak nie może ona wprowadzać w błąd, zwłaszcza co do istotnych kwestii społecznych oraz wpływających na prawa innych osób”. Tym samym rozpoznaje lub kreuje niezapisaną normę prawną, która zakazuje rejestracji stowarzyszenia z nazwą, która „wprowadza w błąd”⁷². Nie odnajdujemy takiego wymogu w tekście ustawy – Prawo o stowarzyszeniach, która stanowi jedynie, że nazwa stowarzyszenia ma odróżniać ją od innych stowarzyszeń, organizacji i instytucji⁷³. W ocenie SN nazwa stowarzyszenia wprowadza w błąd co do kwestii posługiwania się desygnatami naród, narodowość i mniejszość narodowa. Co ciekawe, stanowisko to nie spotkało się z krytycznym odbiorem w doktrynie⁷⁴.

W kwestii istnienia narodowości śląskiej Sąd Najwyższy zauważył, że choć obowiązujące prawo nie definiuje pojęcia „naród”, to zgodnie z Konstytucją RP „Naród Polski” tworzą „wszyscy obywatele”. Sąd nie odwołał się jednak do naukowych definicji narodu, lecz przyjął, że jego istnienie można oceniać na podstawie tzw. odczucia społecznego. W związku z (domniemanym) brakiem takiego odczucia wobec Ślązaków – którego istnienia SN zresztą nie wykazał – uznał, że naród śląski nie istnieje. W tym kontekście stwierdził, że „[w] odczuciu społecznym Ślązacy są podobną grupą społeczną jak Górale, Kaszubi, Warmiacy, Mazurzy, Kurpie”⁷⁵. Pomijając kwestię trafności tego poglądu, warto postawić pytanie: Czy o istnieniu danego bytu społecznego może decydować wyłącznie „odczucie” innego bytu społecznego, który jest wobec niego „zewnątrzny”? W jaki sposób „odczucie” tożsamości mniejszościowej powinno znajdować odzwierciedlenie w prawie oraz w konstytucyjnych aktach władzy publicznej? Bez wątplenia uzależnianie oceny istnienia tożsamości mniejszościowej od „odczucia społecznego” czy „powszechnej świadomości” budzi poważne wątpliwości, gdyż opiera się na perspektywie większości wobec grupy mniejszościowej, co rodzi ryzyko systemowego wykluczenia i marginalizacji.

Ponadto w wyroku z 5.12.2013 r., III SK 10/13, wyrażono obawę, że rejestracja Stowarzyszenia Osób Narodowości Śląskiej może zagrażać integralności terytorialnej państwa. Zdaniem SN ze statutu Stowarzyszenia wynika *implicite* dążenie do uzyskania pełni władztwa przez osoby „narodowości śląskiej” na terenie Śląska (§ 8 pkt 4). Przytoczony fragment statutu odnosi się do kształtowania i rozwijania aktywnej postawy obywatelskiej wśród wszystkich mieszkańców regionu, jednak Sąd interpretuje to jako dążenie do uznania pełnego władztwa osób „narodowości śląskiej” na obszarze „Śląska”⁷⁶. Taka interpretacja prowadzi do zarzutu naruszenia art. 2 Konstytucji RP (zasada demokratycznego państwa prawnego) oraz art. 32 ust. 1 i 2 Konstytucji RP (zasada równości wobec prawa i zakaz dyskryminacji).

Argument ten mógłby być uzasadniony jedynie w sytuacji, w której osoby deklarujące przynależność do „narodowości śląskiej” rzeczywiście dążyłyby do przejścia pełni władzy

⁷² Sformułowanie to pojawiło się w wyroku 44158/98, Gorzelik i inni, która jednak odnosiła się do okoliczności faktycznych sprzed wejścia w życie ustawy o mniejszościach narodowych.

⁷³ Art. 10 ust. 1 pkt 1 pr. stow.

⁷⁴ Zob. np. M. Mólka, *Prawne aspekty przekształcenia stowarzyszenia zwykłego w stowarzyszenie rejestrowe*, „Przegląd Prawa Publicznego” 2018/7–8, s. 198–209; A. Rzetecka-Gil [w:] *Prawo o stowarzyszeniach. Komentarz*, LEX 2022, art. 10.

⁷⁵ W literaturze powszechnie przyjmuje się, że preambula Konstytucji RP wskazuje, iż w sensie prawnym Naród Polski jest narodem politycznym (państwowym), a nie etnicznym (kulturowym). Autorzy Konstytucji RP nie byli jednak w tym względzie całkowicie konsekwentni. Por. A. Ławniczak, *Kwestia modyfikacji treści lub usunięcia preambuły do Konstytucji RP [w:] Konieczne i pożądane zmiany w Konstytucji RP z 2 kwietnia 1997 roku*, red. B. Banaszak, M. Jabłoński, Wrocław 2010, s. 134–135.

⁷⁶ Chyba należy przez to rozumieć województwo śląskie, lecz Sąd Najwyższy tego nie wyjaśnia.

na terenie Śląska, co mogłoby prowadzić do sytuacji, w której region zostałby zdominowany przez grupę nieposiadającą statusu większości. Jednakże Sąd nie przedstawił żadnych dowodów wskazujących, że taki cel stanowi realne dążenie stowarzyszenia, ani też nie wynika on wprost z treści jego statutu.

Kluczowa jest także kwestia, czy po rejestracji Stowarzyszenie mogłoby skorzystać z uprawnień przewidzianych w art. 197 § 1 k.w., który odnosi się do zwolnień z progów wyborczych dla mniejszości narodowych. Tymczasem pojęcie mniejszości narodowej zostało zdefiniowane w art. 2 ust. 1 i 2 u.m.n., z których wynika jasno, że Ślązacy nie są uznawani za mniejszość narodową w rozumieniu prawnym. Sąd Najwyższy jest tego świadomy, co wynika wprost z treści uzasadnienia wyroku.

Analizie należy też poddać przywołany wyżej argument, według którego przyznanie szczególnych uprawnień wyborczych osobom identyfikującym się z tożsamością śląską mogłoby naruszać zasadę równości wobec prawa, zwłaszcza poprzez umożliwienie uzyskania uprzywilejowanej pozycji politycznej na poziomie regionalnym. Ten istotny argument Katarzyna Włażlak uzupełnia o następującą tezę: „Podniosłabym jeszcze w tym kontekście argument nierównego traktowania innych wspólnot regionalnych, szczególnie odrębnych etnicznie, ograniczania ich praw i wolności”⁷⁷. Cały ten wywód pozostaje w głębokim związku z problemem nadania „przywilejów wyborczych”. Argument ten jest całkowicie chybiony z podstawowego powodu: w obecnym stanie prawnym **rejestracja stowarzyszenia, w którym zawarta jest nazwa „narodowość śląska”, nie prowadzi do nadania mu praw wyborczych!** Cała ta argumentacja, choć dotyka istotnej kwestii, okazuje się być chybiona z powodu zmiany stanu prawnego i przyjęcia w Rzeczypospolitej Polskiej innego modelu uznawania bądź nieuznawania mniejszości narodowych⁷⁸.

Podsumowując trzy sprawy dotyczące organizacji śląskich rozpatrywane przez Sąd Najwyższy, można zauważyć, że początkowo restrykcyjna wykładnia przepisów ustawy – Prawo o stowarzyszeniach mogła być uzasadniana obawami przed potencjalnymi nadużyciami w procesie wyborczym, wynikającymi z ewentualnego uzyskania przez zarejestrowane stowarzyszenie uprawnień przysługujących mniejszościom narodowym na gruncie ordynacji wyborczej. Jednak w świetle aktualnych przepisów Kodeksu wyborczego oraz ustawy o mniejszościach narodowych i etnicznych oraz o języku regionalnym tak rygorystyczne podejście budzi poważne wątpliwości. Znajduje to również potwierdzenie w orzecznictwie Europejskiego Trybunału Praw Człowieka, do którego odwołujemy się w kolejnej części analizy.

5. Stowarzyszenia osób narodowości śląskiej przed ETPC

Kwestia rejestracji stowarzyszeń odwołujących się w swoich nazwach do narodowości śląskiej po raz pierwszy została rozstrzygnięta przez Izbę, a następnie – po wniesieniu odwołania – przez Wielką Izbę Europejskiego Trybunału Praw Człowieka w sprawie *Gorzelik i inni przeciwko Polsce*. Sprawa *Gorzelik* dotyczyła odmowy rejestracji Związku Ludności Narodowości Śląskiej. Zarówno Izba, jak i Wielka Izba uznały jednogłośnie, że doszło do ingerencji w wolność zrzeszania się chronioną art. 11 EKPC, jednak ingerencja ta była usprawiedliwiona istnieniem

⁷⁷ K. Włażlak, *Odrębność...*, s. 60.

⁷⁸ Przypominamy, kwestie te reguluje dzisiaj ustawa o mniejszościach narodowych i etnicznych oraz o języku regionalnym, a nie rejestracja bądź nierejestracja jakiegos stowarzyszenia!

„pilnej potrzeby społecznej” – ochrony demokratycznych instytucji i praw innych osób przed ryzykiem nadużycia przywilejów wyborczych, zastrzeżonych dla mniejszości narodowych⁷⁹.

W swojej istocie sprawa *Gorzelik i inni* nie dotyczyła jednak definicji narodu, narodowości czy mniejszości narodowej, lecz ochrony integralności procesu wyborczego. Trybunał uznał, że w szczególnych okolicznościach sprawy działania władz, mające na celu zabezpieczenie systemu wyborczego – stanowiącego niezbędny element funkcjonowania demokratycznego społeczeństwa w rozumieniu art. 11 EKPC – były rozsądne i proporcjonalne. W konkluzji wyroku Wielkiej Izby podkreślono, że odmowa rejestracji stowarzyszenia pod nazwą „Związek Ludności Narodowości Śląskiej” nie uniemożliwiła zainteresowanym utworzenia organizacji służącej wyrażaniu i propagowaniu cech tożsamości mniejszościowej⁸⁰. Uniemożliwiła natomiast nadanie nowo utworzonej jednostce prawnej – wyłącznie na podstawie jej nazwy i rejestracji – specjalnego statusu prawnego mogącego prowadzić do przyznania przywilejów w zakresie prawa wyborczego.

Jednak kluczowy element dla zrozumienia standardu strasburskiego w sprawach rejestracji stowarzyszeń został wyraźnie zarysowany dopiero w zdaniu równoległym (*concurring opinion*). „Ostatecznie decydującym czynnikiem w niniejszej sprawie był fakt, że stowarzyszenie mogłoby nie tylko istnieć, ale również zostać zarejestrowane, gdyby zmieniło nazwę oraz dokonało zmian w § 10 i 30 swojego statutu, tak jak zostało to zasugerowane przez wojewodę działającego w ramach nadzoru (zob. punkt 24 wyroku). Choć pozbawiłoby to stowarzyszenie «przywileju» wyborczego przysługującego mniejszościom narodowym, zyskałoby ono pełną zdolność prawną jako stowarzyszenie. Wracamy zatem do punktu wyjścia tej opinii: w praktyce działania, na które skarżą się wnioskodawcy, nie stanowią tak bardzo realnej ingerencji w ich wolność zrzeszania się, ile raczej próby władz krajowych, aby uniknąć nieprzewidzianych skutków – które naruszałyby zasadę równości – wynikających z wykonywania tej wolności”⁸¹.

W świetle powyższego wyjaśnienia wyrok ETPCz w sprawie likwidacji Stowarzyszenia Osób Narodowości Śląskiej nie stanowi odejścia od dotychczasowej linii orzeczniczej, lecz jej logiczne rozwinięcie. Zmiana samego *dictum* była bowiem wyłącznie konsekwencją odmiennej oceny stopnia konieczności ingerencji w wolność zrzeszania się – dokonanej w konkretnym kontekście społecznym i politycznym demokratycznego państwa.

Sprawa likwidacji Stowarzyszenia Osób Narodowości Śląskiej dotyczyła późniejszych orzeczeń sądów krajowych, które doprowadziły do rozwiązania stowarzyszenia i jego postawienia w stan likwidacji. Trybunał Strasburski stwierdził, że nie istniały żadne podstawy do odmowy rejestracji organizacji, która w swoim statucie jednoznacznie wykluczyła możliwość uczestnictwa w wyborach jako komitet wyborczy mniejszości narodowej. W tym kontekście Trybunał przypominał, że świadomość przynależności do mniejszości, a także działania na rzecz zachowania i rozwoju jej kultury, nie mogą być traktowane jako zagrożenie dla „społeczeństwa demokratycznego” – nawet jeśli mogą prowadzić do sporadycznych napięć⁸².

Trybunał stwierdził również, że sądy polskie nie wykazały żadnych „rzekomych lub rzeczywistych podejmowanych działań nielegalnych bądź antydemokratycznych” ze strony Stowarzyszenia lub jego członków⁸³. Sądy zignorowały również jednoznaczne oświadczenie zawarte

⁷⁹ Wyrok 44158/98, *Gorzelik i inni*, pkt 34.

⁸⁰ Wyrok 44158/98, *Gorzelik i inni*, pkt 105.

⁸¹ Wspólne zdanie równoległe sędziów Costy i Zupančiča, do którego przyłączył się sędzia Kovler, do wyroku 44158/98, *Gorzelik i inni*, pkt 12.

⁸² Wyrok 26821/17, *Stowarzyszenie Osób Narodowości Śląskiej*, pkt 40.

⁸³ Wyrok 26821/17, *Stowarzyszenie Osób Narodowości Śląskiej*, pkt 49.

w statucie, w którym Stowarzyszenie wykluczyło możliwość rejestracji komitetu wyborczego w wyborach parlamentarnych. Trybunał zauważył ponadto, że władze państwowe nie wykazały, by nazwa Stowarzyszenia miała charakter wprowadzający w błąd ani by jego działalność stanowiła jakiekolwiek zagrożenie dla porządku publicznego⁸⁴. W rezultacie ETPC uznał skargę za dopuszczalną i stwierdził naruszenie art. 11 EKPC.

6. Czy odmowa rejestracji stowarzyszeń śląskich stanowi przejaw dyskryminacji?

W świetle zaprezentowanych stanowisk sądów krajowych i Trybunału w Strasburgu warto zadać pytanie, czy odmowa rejestracji stowarzyszeń odwołujących się w nazwie do narodowości śląskiej stanowi akt dyskryminacji, zwłaszcza że brak jest znanych przykładów zarejestrowania stowarzyszeń odwołujących się do tożsamości narodowościowej np. Mazurów, Górali czy Kurpiów. Istniejące stowarzyszenia regionalne deklarują przede wszystkim charakter etnograficzny lub kulturowy. Pytamy zatem, czy odmowa uznania tożsamości śląskiej stanowi przejaw dyskryminacji⁸⁵. Zastrzegamy przy tym, że analiza ta dotyczy w zasadzie wstępnej oceny – czy dochodzi do nierównego traktowania, a jeżeli tak, to ze względu na jakie kryterium⁸⁶.

Odpowiedź na to pytanie może być przewrotna – nie jest to przykład nierównego traktowania, bo inne grupy etnograficzne są przez polskie władze traktowane jednakowo źle. Wyjątkiem są Kaszubi, których język został uznany za język regionalny⁸⁷. Dążenia Ślązaków do oficjalnego uznania ich odrębności pozostają do tej pory bezskuteczne.

W 2014 r. obywatelska inicjatywa, podpisana przez ponad 140 000 osób, postulowała uznanie Ślązaków za mniejszość etniczną, lecz została odrzucona w Sejmie⁸⁸. Rząd wskazywał wtedy, że społeczność śląska nie spełnia kryteriów przewidzianych w ustawie o mniejszościach narodowych i etnicznych, ponieważ nie różni się w sposób istotny od narodu polskiego pod względem języka, kultury i tradycji. W oficjalnym stanowisku Ślązacy są traktowani jako grupa etnograficzna narodu polskiego, natomiast śląski folklor i język postrzegane są jako element kultury polskiej oraz dialekt języka polskiego. Choć w 2024 r. udało się uchwalić ustawę uznającą śląski za język regionalny, została ona jednak zawetowana przez prezydenta⁸⁹. Prezydent uzasadniał swoje stanowisko koniecznością dokładnego zbadania kwestii odrębności językowej przez ekspertów. Podkreślał również, że samo przekonanie danej społeczności o istotnych różnicach w zakresie języka, kultury czy tradycji w porównaniu z resztą obywateli

⁸⁴ Wyrok 26821/17, Stowarzyszenie Osób Narodowości Śląskiej, pkt 50–54.

⁸⁵ Por. A. Muś, D. Iwan-Sojka, *The Truth is Out. Implicit Discrimination has Become Explicit in the Case of Association of People of Silesian Nationality v Poland*, „Human Rights Review” 2025/26, s. 77–96. Autorzy zwracają uwagę, że w wyroku 26821/17, Stowarzyszenie Osób Narodowości Śląskiej, skarżący powoływali się na naruszenie art. 11, 9 i 14 EKPC, jednak ETPC nie uznał za konieczne badania art. 14. Trybunał stwierdził, że art. 11 wystarcza do rozstrzygnięcia kwestii trwałego odmówienia przez państwo możliwości korzystania z praw i wolności przez osoby należące do mniejszości.

⁸⁶ W ramach tej wstępnej oceny nie badamy, czy nierówne traktowanie stanowi przejaw dyskryminacji bezpośredniej czy pośredniej.

⁸⁷ Art. 19 ust. 2 u.m.n.

⁸⁸ Obywatelski projekt ustawy o zmianie ustawy o mniejszościach narodowych i etnicznych oraz o języku regionalnym, a także niektórych innych ustaw, druk sejm. nr 2699, Sejm VII kadencji, <https://orka.sejm.gov.pl/Druki7ka.nsf/0/51DDA35DF112B5A2C1257D4200374317/%24File/2699.pdf> (dostęp: 24.09.2025 r.).

⁸⁹ Zob. ustawę z 24.04.2024 r. o zmianie ustawy o mniejszościach narodowych i etnicznych oraz o języku regionalnym z 2005 r., która nie weszła w życie.

nie stanowi wystarczającej podstawy do takiego uznania. Prezydent powołał się przy tym na niektóre opinie naukowe, które uznają język śląski za dialekt języka polskiego⁹⁰.

W tym miejscu warto przytoczyć stanowisko Sądu Okręgowego orzekającego w sprawie odmowy rejestracji Stowarzyszenia Osób Narodowości Śląskiej, które uznaje ją za dyskryminację ze względu na przynależność narodową lub etniczną, przy czym grupa uprzywilejowana to osoby narodowości polskiej. W uzasadnieniu wyroku Sąd Okręgowy zwraca uwagę na polityczny (a nie etniczny) charakter pojęcia „naród” wpisanego w preambułę Konstytucji RP. W skład narodu polskiego, rozumianego jako byt polityczny, wchodzi przedstawiciele różnych grup narodowościowych – zarówno osoby narodowości polskiej, jak i obywatele polscy wywodzący się z innych narodowości, w tym narodowości niewymienionych w ustawie o mniejszościach. W ocenie Sądu przepisy ustawy o stowarzyszeniach powinny być interpretowane zgodnie z postanowieniami konwencji ramowej. Zgodnie z jej zapisami państwa zobowiązane są do szanowania „etnicznej, kulturalnej, językowej i religijnej tożsamości każdej osoby należącej do mniejszości narodowej” oraz do tworzenia „odpowiednich warunków umożliwiających wyrażanie i rozwijanie tej tożsamości”. Jednocześnie należy podkreślić, że konwencja nie definiuje pojęcia „mniejszość narodowa”, a czynią to przepisy prawa krajowego. W związku z tym pojawia się pytanie, czy mniejszością narodową w tym kontekście może być każda grupa, która uznaje się za odrębną narodowość, nawet jeśli nie została za taką uznana przez ustawodawcę i nie spełnia kryteriów przewidzianych w ustawie.

W literaturze pojawił się już krytyczny głos, podnoszący, że w opisanych okolicznościach odmowy rejestracji Stowarzyszenia Osób Narodowości Śląskiej stanowi dyskryminację ze względu na pochodzenie społeczne (etniczne)⁹¹. Jednocześnie w stanowisku tym zauważono, że Polacy jako większościowa grupa etniczna nie stanowią właściwego punktu odniesienia dla porównania z osobami deklarującymi mniejszościową tożsamość (śląską). Właściwszym podejściem jest bowiem porównanie grup o zbliżonym statusie mniejszościowym.

Jednak jak się okazuje, przed odmową rejestracji Stowarzyszenia Osób Narodowości Śląskiej w Polsce działały trzy stowarzyszenia, które w swojej nazwie odnoszą się do przynależności narodowej grupy. Są to Stowarzyszenie Romów i Innych Narodowości, Stowarzyszenie Zgromadzenia Narodowości Polskiej oraz Warmińsko-Mazurskie Stowarzyszenie Rady Starszyzny Romów i Członków Narodowości Romskiej⁹². Choć w świetle ustawy Romowie stanowią mniejszość etniczną, nie odmówiono im możliwości zarejestrowania stowarzyszeń odnoszących się do ich „narodowości”. Ta odmienność w traktowaniu rodzi wątpliwości co do spójności i równego stosowania przepisów prawa o stowarzyszeniach, a także podważa zasadność argumentacji stojącej za odmową rejestracji stowarzyszeń śląskich.

W kontekście powyższych rozważań należy zauważyć, że odrzucenie postulatów politycznych Ślązaków do uznania ich grupowej tożsamości stanowi problem realizacji ochrony praw grup mniejszościowych⁹³. Na problem ten zwraca uwagę Rezolucja CM/ResCMN(2020)12 dotycząca wdrażania Konwencji ramowej o ochronie mniejszości narodowych przez Polskę.

⁹⁰ Powiadomienie Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej z 28.05.2024 r. wraz z umotywowanym wnioskiem, https://www.prezydent.pl/storage/file/core_files/2024/5/29/7f599ba96c47c37b94407946601c1089/Weto%20nowelizacji%20ustawy%20o%20mniejszości%20narodowych%20i%20etnicznych%20oraz%20o%20języku%20regionalnym.pdf (dostęp: 22.09.2025 r.).

⁹¹ A. Muś, D. Iwan-Sojka, *The Truth...*, s. 88.

⁹² A. Muś, D. Iwan-Sojka, *The Truth...*, s. 88.

⁹³ Por. List Rzecznika Praw Obywatelskich Adama Bodnara do Prezesa Rady Ministrów Mateusza Morawieckiego z 29.01.2021 r., XI.816.20.2020.MS, <https://bip.gov.pl/sites/default/files/Wystapienie%20do%20PRM%20ślazacy%20i%20Wilamowianie%2C%2029.01.2021.pdf> (dostęp: 22.09.2025 r.).

Przyjęta przez Komitet Ministrów 21.10.2020 r. rezolucja podkreśla, że Polska powinna prowadzić pragmatyczny i konstruktywny dialog z grupami zainteresowanymi ochroną przewidzianą w Konwencji, w tym ze Ślązakami, oraz rozważyć stosowanie Konwencji w trybie artykuł po artykule⁹⁴.

7. Wnioski

W latach 90. XX w. organizacje śląskie, które w nazwie i statucie odwoływały się do narodowości śląskiej oraz deklarowały przynależność do śląskiej mniejszości narodowej, były postrzegane jako potencjalne zagrożenie dla jednolitości państwa oraz integralności procesów wyborczych. Zarówno Sąd Najwyższy, jak i Europejski Trybunał Praw Człowieka przyjęły, że ich rzeczywiste intencje wykraczały poza cele wyrażone w statutach i były powiązane nie tylko z promocją kultury śląskiej, lecz także z próbą uzyskania przywilejów przysługujących ustawowo mniejszościom narodowym. Podkreślano wtedy, że po zarejestrowaniu stowarzyszenia, działającego pod nazwą sugerującą status mniejszości narodowej, odmowa przyznania mu uprawnień przysługujących mniejszościom narodowym mogłaby być trudna do uzasadnienia⁹⁵. W konsekwencji organizacjom tym zarzucano próbę nieuprawnionego utożsamiania się z mniejszością narodową. W Trybunale strasburskim odmowa rejestracji stowarzyszenia została uznana za proporcjonalny środek służący zapobiegnięciu nadużyciom prawa wyborczego, ale także dyskryminacji innych organizacji regionalnych, które nie starały się o przywileje wyborcze.

Można zatem podsumować, że pod koniec lat 90. XX w. polski system prawny (i polityczny) był na tyle niedojrzały, że obawa przed nadużyciami ze strony różnego rodzaju nowych ruchów narodowościowych była uzasadniona. Rejestracja stowarzyszenia o tej nazwie mogła bowiem skutkować przyznaniem (lub być postrzegana za przyznanie) przywilejów wyborczych, które zastrzeżone zostały wyłącznie dla mniejszości narodowych. Przywileje te stanowią wyjątek od konstytucyjnej zasady równości obywateli wobec prawa, dlatego ich przyznanie podmiotowi, który nie spełnia kryteriów uznanej (w doktrynie czy świadomości społecznej) definicji „mniejszości narodowej”, stanowiłoby naruszenie tej zasady.

Jednak po wejściu w życie ustawy o mniejszościach narodowych i etnicznych oraz o języku regionalnym należało uznać wcześniejsze obawy dotyczące rzekomego „podszywania się” pod mniejszość narodową za nieuzasadnione. Mimo to SN utrzymał dotychczasową linię orzecniczą, kwestionując istnienie narodowości śląskiej jako odrębnej kategorii prawnej. W konsekwencji uznał, że rejestracja stowarzyszenia odwołującego się w nazwie do narodowości śląskiej mogłaby wprowadzać opinię publiczną w błąd, co stanowiło podstawę do odmowy jego wpisu do rejestru.

Brak zastosowania równie rygorystycznego podejścia wobec innych zarejestrowanych stowarzyszeń reprezentujących mniejszości (np. Romów), a także brak należytego uzasadnienia dla odmiennego potraktowania organizacji śląskich, budzi poważne wątpliwości. W rezultacie odmowa rejestracji stowarzyszeń osób identyfikujących się jako Ślązacy lub osoby narodowości

⁹⁴ Resolution CM/ResCMN(2020)12 on the implementation of the Framework Convention for the Protection of National Minorities by Poland (Adopted by the Committee of Ministers on 21 October 2020 at the 1386th meeting of the Ministers' Deputies), <https://search.coe.int/cm?i=0900001680a0112c> (dostęp: 24.09.2025 r.).

⁹⁵ Por. wyrok 44158/98, Gorzelik i inni, pkt 40.

śląskiej może być traktowana nie tylko jako naruszenie wolności zrzeszania się, lecz także jako przejaw dyskryminacji ze względu na odczuwaną przynależność do grupy mniejszościowej. Na potrzeby tej analizy wystarczy stwierdzenie, że jest to grupa aspirująca do ochrony praw mniejszości narodowych wynikających z prawa międzynarodowego, choć w praktyce problemem stała się społeczna percepcja politycznych aspiracji tej grupy.

Abstract

Liquidation of the People of Silesian Nationality Association: discrimination or equality before the law?

The article examines the evolution of Silesia's collective identity before 1989 and after Poland's democratic transformation, specifically focusing on the legal challenges surrounding the registration of Silesian associations. It reviews Polish court decisions refusing to register associations invoking Silesian nationality and considers relevant case law of the European Court of Human Rights. It emphasizes that state interference in freedom of association must be justified by specific threats to democratic processes – such as preventing electoral abuse – rather than by abstract concerns about national integrity. The authors argue that the unequal treatment of Silesian associations primarily arises from the lack of statutory recognition, leaving them legally disadvantaged with respect to other minority groups.

Keywords: Silesian identity, freedom of association, equality before the law, discrimination, nationality, cultural minority

Dr hab. Anna Śledzińska-Simon – professor of the University of Wrocław, Faculty of Law, Administration and Economics, University of Wrocław, Poland; ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-4202-5260>; commitment in the preparation of the article: 50%

Jan Zygmunt Chmielecki – Doctoral School of the University of Wrocław, Poland; ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-5023-6925>; commitment in the preparation of the article: 50%

Bibliografia/References

- Bahlcke J., *Śląsk i Ślązacy*, tłum. M. Misiorny, Z. Rybicka, Warszawa 2001.
- Banaszak B., *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej. Komentarz*, Legalis 2012.
- Banaszak B., *Prawo konstytucyjne*, Warszawa 2017.
- Czapliński M. i in., *Historia Śląska*, Wrocław 2002.
- Gorzeliński J., *Upper Silesia and Upper Silesians – An Introduction to an Unknown Region and Identity of Poland*, „Kisebbségvédelem. Minority Protection” 2024/8.
- Hitze G., *Carl Ulitzka (1873–1953) oder Oberschlesien zwischen den Weltkriegen*, Düsseldorf 2002.
- Jonca K., *Polityka narodowościowa Trzeciej Rzeszy na Śląsku Opolskim (1933–1940). Studium polityczno-prawne*, Katowice 1970.
- Kijonka J., *Tożsamość współczesnych Górnoślązaków. Studium Socjologiczne*, Katowice 2016.
- Klasik A., *Budowanie fundamentów* [w:] A. Czajkowski i in., *Związek Górnośląski 1989–2009*, Katowice 2009.
- Kupczyk A., *Status prawny mniejszości narodowych i etnicznych na ziemiach polskich w latach 1918–2018*, Wrocław 2020.

- Leszczyna A., *Dwadzieścia lat historii Związku Górnośląskiego (1989–2009)* [w:] A. Czajkowski i in., *Związek Górnośląski 1989–2009*, Katowice 2009.
- Lis M., *Wstęp* [w:] *Górny Śląsk i Ślązacy w latach 1740–1950 – w oczach Polaków i Niemców*, oprac. M. Lis, A. Trzcielińska-Polus, Opole 2020.
- Loewenstein K., *Militant Democracy and Fundamental Rights*, I, „The American Political Science Review” 1937/3(31).
- Ławniczak A., *Kwestia modyfikacji treści lub usunięcia preambuły do konstytucji RP* [w:] *Konieczne i pożądane zmiany w Konstytucji RP z 2 kwietnia 1997 roku*, red. B. Banaszak, M. Jabłoński, Wrocław 2010.
- Mółka M., *Prawne aspekty przekształcenia stowarzyszenia zwykłego w stowarzyszenie rejestrowe*, „Przegląd Prawa Publicznego” 2018/7–8.
- Muś A., Iwan-Sojka D., *The Truth is Out. Implicit Discrimination has Become Explicit in the Case of Association of People of Silesian Nationality v Poland*, „Human Rights Review” 2025/26.
- Rak J., Bäcker R., *Trajektoria trwania opancerzonych demokracji*, „Studia nad Autorytaryzmem i Totalitaryzmem” 2019/3(41).
- Rzetecka-Gil A. [w:] *Prawo o stowarzyszeniach. Komentarz*, LEX 2022.
- Safjan M., *Pozycja mniejszości w Polsce w świetle orzecznictwa Trybunału Konstytucyjnego*, https://trybunal.gov.pl/fileadmin/content/dokumenty/wystapienia/1998_2006/20031003.pdf (dostęp: 10.08.2025 r.).
- Schmitt C., *Duchowa i historyczna sytuacja współczesnego parlamentaryzmu* [w:] *Teologia polityczna i inne pisma*, tłum. M. Cichocki, Warszawa 2012.
- Trosiak C., *Górny Śląsk między regionalizmem, autonomią, separatyzmem*, Poznań 2016.
- Wanatowicz M.W., *Od indyferentnej ludności do śląskiej narodowości? Postawy narodowe ludności autochtonicznej Górnego Śląska w latach 1945–2003 w świadomości społecznej*, Katowice 2004.
- Waszkiewicz E., *Doktryna hitlerowska wśród mniejszości niemieckiej w województwie śląskim w latach 1918–1939*, Wrocław 2001.
- Włazlak K., *Odrębność regionalna Śląska – problemy prawne i polityczne*, „Państwo i Prawo” 2018/3.